

estima pregona a l'altra pàtria, la gran, la de tots, en l'esperançadora poesia «No és tard» i en una altra, abrandada, de títol prou eloqüent: «Catalunya!» (*Imago mundi*).

El calidoscopi personal de Miquel Dolç s'inclou en la seva poesia on imita estils diversos amb resultats desiguals: llums i ombres, igual com ocorre en la vida. Amb tot, creiem que podria ocupar una mica més d'espai que les quatre ratlles atorgades, gasivament, en el tom desè de la *Història de la literatura catalana*. Tanmateix ningú li podrà negar la definició que el seu admirat Marcial aplica a l'obra pròpia: *Hominem pagina nostra sapit* (10, 4, 10).

GREGORI SOLDEVILA, Carme: *Anotacions al marge. Els aforismes de Joan Fuster*, València: PUV, 2011.

RAFAEL ROCA

Universitat de València, Departament de Filologia Catalana
 rafael.roca@uv.es

La commemoració del vintè aniversari de la mort de Joan Fuster i del cinquanté de la publicació de la seua obra més emblemàtica ha permès comprovar que els estudis fusterians travessen per un moment de gran vitalitat i dinamisme. La interessantíssima exposició «Joan Fuster. *Nosaltres, els valencians*. 1962-2012», la IX Jornada Joan Fuster —celebrada el 15 de novembre de 2012 a Sueca—, i la publicació de diversos estudis impulsats per la Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València, que dirigeix el professor Ferran Carbó —permeteu-me d'assenyalar els volums *Joan Fuster i la música*, que recull les col·laboracions de la VIII Jornada Joan Fuster, i *Joan Fuster: el projecte de normalització del circuit literari*, del professor Vicent Simbor—, juntament amb d'altres iniciatives, com ara la gravació del DVD *Música a l'entorn de Joan Fuster* i la publicació —per part de l'editorial Afers— del magne estudi *Una singularitat amarga. Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*, del professor Ferran Archilés, estan aconseguint situar l'intel·lectual de Sueca en el lloc d'honor acadèmic i social que li pertoca.

Entre les darreres aportacions destinades a aprofundir en el coneixement i la divulgació de l'obra fusteriana destaca, tant per la seua qualitat com per la seua originalitat, l'estudi que, amb el suggestiu títol d'*Anotacions al marge*, ha portat a terme la professora Carme Gregori Soldevila, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València, dedicat a analitzar els aforismes de Joan Fuster; un ric corpus literari que, sens dubte, conforma una de les facetes més fascinants i atractives de totes les que desenvolupà l'autor valencià més important i influent del segle xx, i un dels més determinants de la història del nostre poble. No debades, la professora Gregori —que situa l'origen del llibre

en el treball de molts anys «realitzat a partir de la necessitat acadèmica d'explicar-los [els aforismes] als meus estudiants»— assevera que «Fuster va associar sempre els seus aforismes a la diversió», ja que «els termes amb què qualifica la seua relació amb el gènere aforístic concorden i reforcen el caràcter d'un vincle basat, en gran mesura, en la llibertat i en el plaer». En aquest sentit, resulta certament memorable el fragment del pròleg de *Consells, proverbis i insolències* en què Fuster situava l'inici de la seua inclinació pels aforismes en la lectura del calendari d'*El Mensajero del Corazón de Jesús* que, quan era xiquet, cada any adquirien a casa seua: «Vaig acostumar-me a llegir, dia per dia, la lliçó abreujada de moral o de dogma que, en cada full, entre el santoral i la notícia de les fases de la lluna i l'horari de la sortida del sol, hi distribuïen els pares de la Companyia de Jesús».

D'aquesta manera, el treball de la professora Gregori, que es planteja com un dels seus objectius primordials que «serveixa per a facilitar la comprensió de l'univers literari de Joan Fuster i funcione com a estímul auxiliar de la seua lectura», s'estructura en tres parts clarament diferenciades. A la primera, titulada «La vella i acreditada fórmula de l'aforisme», s'explica que l'autor sempre remeté el gènere a l'àmbit de l'assaig; que els aforismes sotmeten la noció de veritat a controvèrsia; i que, ben conscient que allò que els atorga unitat és el «jo» de l'escriptor, «Fuster apostava per un concepte de veritat canviant, ajustada a una experiència vital en permanent evolució» —cosa que comportava, entre d'altres, la reivindicació d'«el dret a contradir-se». Respecte d'aquest punt, resulten ben eloqüents les línies que l'autora de l'estudi dedica a explicar que l'escriptor de Sueca concebia el gènere assagístic —«un gènere inconclús per necessitat»— com un inacabable treball de reelaboració i un exercici de constant revisió del pensament, que pot quedar exemplificat en l'aforisme següent, «que vincula significativament mode d'escriptura i honestat intel·lectual: Un intel·lectual honest comença per escriure una frase. La resta de la seva obra no serà sinó un procés de rectificacions d'allò que va escriure el primer dia».

D'altra banda, no menys interessants resulten els paràgrafs en què s'explana el sentit profund de la ironia i el famós escepticisme fusterià, «una actitud intel·lectual que s'ha convertit en una espècie de marca de fàbrica de la figura de Joan Fuster». Així, resulta ben pertinent assenyalar que «l'escèptic no és un incrèdul: no nega l'existència de la veritat, sinó que, per contra, la necessita [...] Dubtar, doncs, és pensar, pensar el món despullant-lo de les certeses adquirides»; cosa que, en conseqüència, el porta a fer ús de la ironia com a «modalitat d'enunciació apta per a traduir aquesta contínua tasca de qüestionament de les veritats, irreductible a les temptacions dels sistemes de pensament totalitaris, allunyada de les trampes de les adhesions incondicionals [...], capaç de respondre a les exigències del dubte i de la paradoxa». Com a reducte, en definitiva, «de llibertat i de pensament personal, en el pol oposat al maniqueisme alienador». Per això els aforismes fusterians s'adrecen al lector buscant una comprensió intel·ligent, no un assentiment maquinal; per això posen l'èmfasi a compartir, no a imposar.

La segona part del volum, titulada «Un personatge tremendament interferit per les lectures», s'ocupa de les relacions intertextuals —la citació i la referència, d'una banda, i el plagi i l'al·lusió, d'altra— i hipertextuals —transformacions i imitacions— que destil·len els aforismes, i que els posen en relació «amb les obres literàries que els han precedit, amb la tradició de la qual parteixen i que, al seu torn, contribueixen a perllongar». En aquest sentit, la professora Gregori afirma que l'eficàcia de molts aforismes radica en el fet que, sovint, Fuster «juxtaposa dues citacions, diferents i allunyades entre si, moltes vegades, i n'estableix punts de connexió inesperats». Quant a l'exactitud de les referències emprades, assevera que «l'autenticitat de l'atribució o la literalitat de la citació tenen una importància relativa», tractant-se com es tracta d'«un gènere les normes del qual prescriuen una llibertat gairebé il·limitada en el tractament dels materials»; i, pel que fa als aforismes conformats per citació més comentari, que «és on millor es pot apreciar que l'escriptura fusteriana es desenvolupa a partir de l'assimilació personal de les lectures, de molta literatura digerida com a procediment d'autoformació». La casuística d'aforismes que l'autora arriba a distingir i analitzar és, certament, immensa, i contribueix a revelar ben eficaçment les línies de funcionament de la literatura fusteriana «a partir de les maneres amb què s'estableix i fixa textualment la relació entre escriptura i lectures».

Finalment, la darrera part del llibre, titulada «La punta de l'iceberg», analitza les connexions que s'estableixen entre els aforismes i la resta de la producció fusteriana; és a dir, s'hi contempla l'aforisme com «la part visible d'una massa de pensament raonada i justificada que, en la major part, roman submergida i que el text exposat només permet intuir». És el cas, per exemple, de les relacions que determinats aforismes mantenen amb diverses entrades del *Diari (1952-1960)*, o amb articles del volum *Babels i babilònies*, en què els textos de referència no s'erigeixen en clau interpretativa de l'aforisme, sinó que representen «una versió desenvolupada, raonada, de vegades, fins i tot, exemplificada, i amb una finalitat pragmàtica molt més marcadament persuasiva, de les mateixes idees o d'idees molt semblants a les exposades pels aforismes amb els quals es connecten».

A través de l'anàlisi metòdica i sistemàtica d'aquestes «càpsules de doctrina», en divertida expressió del propi Fuster, el volum *Anotacions al marge. Els aforismes de Joan Fuster* es capbussa en una part ben significativa de l'obra d'un escriptor que, malgrat tractar-se ja d'una de les personalitats més preclares de la cultura catalana de tots els temps, a mesura que passen els anys no farà sinó acréixer i guanyar en matisos i qualitats, com passa amb els clàssics. Així ho posa en relleu aquest excel·lent estudi en resseguir i analitzar una pràctica intel·lectual que, tal com afirma la professora Carme Gregori, Fuster devia percebre com «un parèntesi de llibertat». I que, de fet, transmet llibertat, hilaritat i genialitat a parts iguals —com bé acrediten aquests tres exemples: «Cal desconfiar dels qui prediquen la idea de sacrifici: és que necessiten que algú se sacrifiqui *per ells*»; «Definició (possible) de la filosofia: l'art d'agafar la vaca pels collons»; i «És la conclusió a què he arribat: només hi ha un "pecat mortal", i són les faltes d'ortografia».

VENY I CLAR, Joan: *De geolingüística i etimologia romàniques*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2012; «Lingüística».

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI
 Institut d'Estudis Catalans
 jmoran@iecc.cat

En la *Nota del editors*, José Enrique Gargallo Gil i Maria-Reina Bastardas, que encapçala aquest llibre se n'explica clarament els motius i el contingut: «El professor Veny és avui dia reconegut com a *catalanista* [...]. Però Joan Veny és, a més un romanista cabal. I és aquest perfil científic, prou menys conegut a casa nostra, el que volem reivindicar amb aquest llibre, que aplega una trentena de contribucions de diferents etapes d'un vida fecunda» (p. 13). Es tracta doncs d'un llibre que recull de fet 29 obres esparses i que alhora és un homenatge, com diu el títol de la col·lecció, que honora també la Universitat editora, on Joan Veny va exercir el seu mestratge fins a la seva jubilació.

La primera part, sota l'epígraf «La Vocació», conté el treball titulat «1. Pourquoi devient-on linguiste», on Joan Veny fa una mena d'autobiografia professional, des dels seus orígens mallorquins fins a les feines recents de caràcter dialectològic, ben interessant per a conèixer la seva trajectòria professional.

Sota l'epígraf «II. Una eina d'intercomunicació romànica», es publica la ponència «2. *Estudis Romànics* y la Lingüística Romànica», on descriu el procés de creació i de desenvolupament d'aquesta prestigiosa revista, de la qual és el director actual (junt amb Antoni M. Badia i Margarit), i fa unes consideracions sobre el futur de la lingüística romànica ben interessants.

La tercera és dedicada al «Lèxic romànic» i conté dos treballs: «3. Los supervivientes románicos de TALENTUM 'deseo'», ampli treball on tracta «el caràcter genuïno de *talento* 'capacidad' —de aparició relativament tardia— frente al galorrománico *talento* 'deseo' —vocablo más antiguo—» (p. 47); i «4. Lèxic català i romànic: àmbit literari, lexicogràfic, extern, dialectològic, pseudomossàrab», que és una recensió del llibre de Germà Colón Domènech: *Estudis de filologia catalana i romànica* (València/Barcelona, 1997).

En la quarta part, sota l'epígraf «Circulacions lingüístiques», s'apleguen els treballs següents: «5. Circulacions lingüístiques en la Romània occidental: català, occità, aragonès, italià, castellà», on trobem, entre altres conclusions que «c) Un nou corrent historicista, del qual en part hem estat responsables, ha substituït els mossarabismes del valencià per aragonesismes» (p. 113); «6. De l'occità a l'andalús: "garneu" "Trigla lira", on afirma que aquest nom de peix «constitueix un exemple eloqüent —i no prou conegut— de la difusió d'un catalanisme de procedència occitana per les costes andaluses i nord-africanes» (p. 136); «7. Dels dialectes italomànics al català: sobre el mossarabisme d'*alatxa* 'Sardinella aurita'», on també rebutja la pretesa procedència mossàrab d'aquest ictiònim; i «8. Vocabulaire ichtyonimique et nautique catalan dans la Romania», on precisa la procedència de diversos ictiònims catalans.